

Nekončící reforma trestního řízení

prof. JUDr. JAN MUSIL, CSc.

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni,
soudce Ústavního soudu České republiky

Abstrakt: Autor se ve svém příspěvku zabývá vývojem tzv. kontinentálního typu trestního procesu, který prochází permanentní reformou. Konstatuje, že téměř ve všech evropských zemích probíhají v posledních letech rozsáhlé legislativní práce, které v některých zemích vyústily v přijetí nových trestněprocesních kodexů, jinde došlo k četným novelizacím.

Přesto nelze říci, že by někde vládla úplná spokojenost s aktuálním stavem právní úpravy a s výkonem trestní justice. Nejčastějšími kritickými výtkami je komplikovanost a zdlouhavost trestního řízení, jeho malá efektivita a průtahy, přílišná váha přípravného řízení na úkor soudního řízení, neschopnost usvědčit pachatele některých nových druhů trestných činů dosavadními důkazními prostředky.

Autor uvádí, jaké nové kriminálně politické strategie k odstranění těchto nedostatků se v diskuzích navrhuje. Je to např. posilování kontradiktorních prvků trestního řízení, zavádění odklonů a prvků oportunity, nových netradičních metod, jako je tzv. operativní technika a operativně pátrací prostředky. Kritizuje některé problematické trestněprocesní strategie, popírající princip materiální pravdy, přeměnu reaktivního trestního práva v „právo odvracející nebezpečí“, proces „privatizace bezpečnosti“, pokusy o vytváření „trestního práva určeného pro nepřátele“.

V závěru autor stručně zmiňuje dosavadní neúspěšné pokusy o rekodifikaci trestního řádu v České republice, vyslovuje se pro prohloubení výzkumných prací a doporučuje pokračovat ve veřejné, politické a odborné diskuzi.

Abstract: In the article, the author focuses on the development of the so-called continental-type criminal procedure, which is experiencing permanent reform. The author states that the legislative work carried out in almost all European countries over the past few years has resulted in the adoption of new codes of criminal procedure in some countries, as well as in numerous amendments in other countries.

Nevertheless, it is not possible to say that any of these countries are completely satisfied with the current state of their legal regulation and the execution of criminal justice. The most frequent critical objections evolve around the complexity and lengthiness of criminal proceedings, their little effectiveness and protraction, the excessive weight placed on preparatory proceedings at the cost of judicial proceedings, the inability to convict offenders of certain new types of criminal offences based on existing criminal evidence.

The author specifies what new criminal-political strategies are being proposed to eliminate these deficiencies. They include, for example, strengthening of the contradictory elements of criminal proceedings, introduction of deviations and opportunity elements, new non-traditional methods, e. g. operative techniques and operative investigative means. The author criticises some problematic criminal-procedure strategies that deny the principle of material truth, the transformation of reactive criminal law into „danger-averting law“, the „safety privatisation“ process, or attempts to create special „criminal law for enemies“.

Finally, after briefly mentioning the so far unsuccessful attempts to re-codify the criminal code of the Czech Republic, the author declares for more indepth research and recommends to continue in public, political and professional debate.

Klíčová slova: trestní řízení, reforma trestního procesu, nové strategie boje s kriminalitou

Keywords: criminal proceedings, criminal procedure reform, new crime-fighting strategies

1. Trestní proces v pohybu

Jak známo, existují na evropském a severoamerickém kontinentu dva základní typy (modely) trestního procesu: anglosaský a kontinentální. Každý z nich vyrostl z odlišných historických kořenů.

Anglosaský trestní proces, nazývaný také *adverzální model*, se prosadil zejména v Anglii, Walesu, v nástupnických zemích bývalých britských kolonií a ve Spojených státech amerických. Tento model se vyznačuje zejména principem kontradiktornosti, soupeřením procesních stran (žalobce a obžalovaného) a některými dalšími specifiky. Na tomto místě lze pouze stručně poznamenat, že i tento anglosaský model, jeho právní úprava a jeho uplatňování v praxi jsou dnes předmětem kritických úvah a četných reformních návrhů.¹ Já však se tímto typem trestního řízení v tomto pojednání nebudu zabývat².

Zde se zaměřím toliko na **kontinentální evropský trestní proces**. Ten má své historické kořeny v pozoruhodné symbióze starověkého římského práva, kanonického práva a práva severoitalských měst, která vyústila na přelomu 16. a 17. století ve svébytný model trestního řízení, označovaný jako *inkviziční proces*.³ Inkviziční proces byl v průběhu 19. století postupně modifikován a posléze nahrazen novým typem, pro nějž se vžil název *reformovaný trestní proces*. Legislativní vyjádření nalezl zejmé-

na ve francouzském trestním řádu z roku 1808 (*code de procédure pénale – CPP*), rakouském trestním řádu z roku 1873 a v říšskoněmeckém trestním řádu z roku 1877.

Lze říci, že v posledních zhruba 150 letech je trestněprocesní zákonodárství téměř ve všech kontinentálních evropských zemích založeno na stejných kriminálně politických východiscích, která se promítají do stejných procesních principů.

Historická kontinuita se projevuje v tom, že dodnes nese toto kontinentální trestní řízení některé dílčí rysy **inkvizičního řízení**. Ty jsou výrazné zejména ve stadiu přípravného řízení, které je neveřejné a převážně písemné a v němž jsou některá práva obviněného (např. právo podílet se osobně na dokazování) zkrácena. Také povinnost soudu zjišťovat z vlastní iniciativy pravdu, i když strany zůstávají pasivní (*zásada vyhledávací*), je reliktem inkvizičního procesu. V těchto aspektech se kontinentální trestní řízení nejvíce odlišuje od stavu v anglosaských zemích.

Přes neměnnost svých základních východisek prodělává ovšem kontinentální trestní řízení pod vlivem měnících se společensko-ekonomických a politických podmínek stálý vývoj, který lze charakterizovat jako *permanentní reformu*.

Základním trendem trestněprocesní reformy ve vyspělých evropských státech zůstává zvyšující se důraz na respektování požadavků právního státu a na ochranu základních lidských práv a svobod. Tyto aspekty jsou od druhé poloviny dvacátého století silně podpořeny mezinárodními dokumenty o lidských právech, z nichž největší vliv na legislativu a soudní praxi mají *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* a evropská *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*. Zejména evropská Úmluva nalezla prostřednictvím Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku velmi účinný kontrolní mechanismus, ovlivňující tvářnost trestního procesu v signatářských zemích.

Permanentní reforma trestněprocesního zákonodárství se legislativně projevuje buď desítkami dílčích novelizací, přičemž velké kodifikace z minulého století zůstávají

¹ Viz např. MCCONVILLE, M., BRIDGES, L. (ed.) *Criminal Justice in Crisis*. Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1994; BRADLEY, C. M. *The Failure of the Criminal Procedure Revolution*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1993.

² Zájemce lze odkázat na bohatou literaturu, např. ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Codex Bohemia, 1999; MAY, R. *Criminal Evidence*. 3rd ed. London: Sweet and Maxwell; HICKEY, T. J. *Criminal Procedure*. Boston: McGraw-Hill, 1998.

³ Za zmínku stojí např. trestněprocesní kodexy *Constitutio Criminalis Carolina* císaře Karla V. z roku 1532, *Constitutio Criminalis Josephina* císaře Josefa I. z roku 1707 nebo *Constitutio Criminalis Theresiana* císařovny Marie Terezie z roku 1768.

formálně stále v platnosti (tak je tomu např. v Německu⁴), nebo zcela novými trestněprocesními kodexy.

Tyto celkové rekonstrukce jsou dnes pravidlem v naprosté většině evropských zemí, včetně tzv. postkomunistických zemí. Jako příklady zemí, v nichž rekonstrukce proběhla, uvedme:

- Francie – Code de procédure pénale – loi n° 57-1426 du 31 décembre 1957
- Rakousko – Strafprozeßordnung 1975 (StPO)
- Norsko – The Criminal Procedure Act of 22 May 1981 No. 25
- Portugalsko – Código de processo penal 1987
- Itálie – Codice di procedura penale 1988
- Slovinsko – Criminal Procedure Act 1994 (SbZSR 63/94)
- Polsko – Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 – (Dz. U. 97.89.555)
- Finsko – Criminal Procedure Act 1997 (No. 689/1997)
- Maďarsko – Act XIX on Criminal Proceeding of 1998
- Ruská federace – Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (18. 12. 2001, N 174-ФЗ)
- Slovensko – trestný poriadok – zákon č. 301/2005 Zb. z.
- Švýcarsko – Schweizerische Strafprozessordnung (StPO vom 5. Oktober 2007).

2. Kritické hlasy

Přes neustále probíhající reformy nelze říci, že by se stavem právní úpravy trestního řízení a s praxí trestního soudnictví vládla na evropském kontinentu spokojenost. Naopak se zdá, že sílí kritické hlasy, z nichž některé nejradikálnější mluví o nefunkčnosti nebo dokonce o krizi trestní justice⁵.

Z široké palety různých výtek na adresu trestního řízení uvedme příkladmo tyto:

- *komplikovanost a zdlouhavost* trestního řízení vede k tomu, že přetížený justiční systém není s to kapacitně zvládnout vzvednutou vlnu kriminality; mnoho trestných činů zůstává nepotrestáno nebo je postiženo až po dlouhé době od spáchání, což snižuje kriminálně preventivní vliv trestního řízení; tatáž příčina způsobuje prodlužování vazby a ztěžuje pozici nejen obviněného, ale i poškozeného, svědků a dalších osob;
- *postavení oběti trestného činu* není výhodné, trestní řízení je pro oběť zatěžující a často přispívá k její tzv. *sekundární viktimizaci*; oběť se v trestním řízení jen s obtížemi dočká zadostiučinění a náhrady škody;
- *přípravné řízení* má příliš velkou váhu na úkor soudního řízení; to vede na jedné straně k omezení práv obviněného, na druhé straně ke zbytečným duplicitám v dokazování a k protahování řízení;

⁴ Formálně tam stále platí říšský trestní řád ze dne 1. 2. 1877 ve znění nesčetných novel (poslední novelizace je ze dne 13. 4. 2017). Aktuální platné znění trestního řádu – *Strafprozessordnung (StPO)* – je zveřejňováno ve spolkové sbírce zákonů (BGBl.).

⁵ STRATENWERTH, G. *Das Strafrecht in der Krise der Industriegesellschaft*. Basel: Helbig und Lichtenhahn, 1993.

- objektivita soudního rozhodování je ohrožena povinností soudu vyhledávat důkazy (*zásada vyhledávací*);
- trestnímu řízení je vytýkána *malá efektivita* – příliš vysoké nároky na procesní formální aspekty (doručování, procesní lhůty, poučování apod.) jsou živnou půdou pro obstrukce, umožňující pachatelům vyhnout se trestnímu postihu;
- jak dokazují případy *justičních omylů a hrubých excesů*, dosavadní kontrolní mechanismy nejsou s to zabránit chybným rozhodnutím a porušování lidských práv v trestním řízení;
- tradiční důkazní prostředky se ukazují jako málo účinné nebo zcela neúčinné při prokazování některých nových druhů trestných činů, zejména organizované a hospodářské kriminality, korupce, počítačové kriminality, kriminality zneužívající nejmodernější komunikační technologie apod.

3. Nové trestněprocesní strategie

K odstranění těchto skutečných nebo jen domnělých vad je navrhována řada nových kriminálně politických strategií. Některé reformní kroky se snaží o posilování kontradiktorních prvků trestního řízení, inspirovaných anglosaským modelem. Nejdále v tomto směru zašel nový *italský trestní řád z roku 1988*, který výrazně posílil roli hlavního líčení a roli stran v něm, zrušil institut vyšetřujícího soudce, změnil pravidla dokazování a zavedl řadu dalších novinek. Ukázalo se však, že některé tyto italské reformní záměry narazily při prosazování do praxe na potíže, takže následnými novelizacemi byly značně zeslabeny.

Trvalým trendem trestněprocesních reforem jsou *odklony (diversion)*, tj. zavádění takových způsobů řízení, které se vyhnou tradičnímu hlavnímu líčení před soudem. Ruku v ruce se zaváděním odklonů se prosazují některé *prvky oportunity*, tj. možnost nestíhat pachatele, jestliže zájem státu na potrestání viníka je převážen jiným kriminálně politickým ziskem. Dochází tím k oslabování *principu legality*, který byl dříve pro kontinentální trestní řízení příznačný. Také pro nové druhy odklonů a instituty s prvky oportunity slouží zpravidla jako inspirační vzor anglosaské právo. Od zavádění těchto netradičních postupů si reformátoři slibují jednak zrychlení řízení a tím i „odbřemenění“ přetížené justice, jednak další výhody, jako je urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí, snazší vymožení náhrady škody pro oběť, snížení stigmatizačního účinku trestního řízení a tím zvýšení šance na resocializaci pachatele. Některé z těchto forem odklonů se ukázaly jako velmi vhodné a přínosné, přičemž se při jejich realizaci podařilo zachovat základní garance spravedlivého procesu a principy právního státu.

Na výskyt nových forem kriminality, jako je mezinárodní terorismus, organizovaná kriminalita, hospodářská kriminalita, reaguje trestněprocesní zákonodárství mnoha zemí zaváděním nových netradičních metod, které se dříve uplatňovaly toliko v neprocesní činnosti policie při odvrácení hrozícího nebezpečí. Jde např. o tzv. operativní

techniku (odposlech telefonů, odposlech v bytech, skrytá nahrávka obrazu atd.) a *operativní pátrací prostředky* (skrytý policejní agent, sledování atd.). Tyto metody se v posledních letech objevují přímo v trestních řádech a jimi získaným informacím se přiznává důkazní status. Dochází tím ke stírání hranic mezi policejním a trestněprocesním právem. Problém je v tom, že mají-li být tyto prostředky účinné, musí být utajené, jinak ztrácejí smysl; to ovšem značně ztěžuje kontrolovatelnost postupu orgánů činných v trestním řízení tradičními procesními postupy, a konec konců omezuje práva obviněného. Není vyloučeno ani zneužití těchto prostředků ze strany státních orgánů.

Proto všechny legislativní projekty, motivované snahou zvýšit efektivnost postihu organizované kriminality, terorismu a hospodářské kriminality, jsou vždy doprovázeny ostrými juristickými, politickými a publicistickými polemikami. Někteří kritici spatřují v tomto trendu velké nebezpečí – varují před zneužitím těchto prostředků, mluví o erozi principů právního státu, o brutalizaci a „zpolicejnění“ („*Verpolizeilichung*“) trestního procesu⁶, nebo přímo o symptomech policejního státu.⁷ Je jisté, že spor o vybalancování těchto rozporných zájmů bude pokračovat i v dalších letech.

Důležitým rysem těchto nových metod je to, že jsou nasazovány již na tzv. *předpolí zločinu*, ještě před pokusem nebo dokonáním trestného činu, s cílem odhalit již nejranější fáze přípravy deliktu. Policie tyto metody realizuje již před zahájením trestního stíhání, přičemž získané informace mají být následně použitelné jako důkazy i po zahájení trestního stíhání. Mluví se o tzv. *proaktivních* metodách – na rozdíl od „tradičních“ *reaktivních* metod, nasazovaných až po zjištění dokonatého deliktu (nebo jeho pokusu).

Přes všechna potenciální rizika se některé tyto proaktivní metody prosadily nejen do policejního, nýbrž též do trestně procesního práva a zdá se, že se tam trvale „zabydlely“ a že byly jako nevyhnutelné akceptovány i veřejností.⁸

4. Problematické trestněprocesní strategie

Existují však také novoty, zčásti teprve navrhované, zčásti již realizované, jež vyvolávají velké rozpaky a odpor odborníků i veřejnosti.

Mezi takové sporné instituty patří ty, které začínají opouštět princip *materiální pravdy*, který byl dříve v trestním procesu pokládán za posvátný, a nastupují cestu přibližující se principu *formální pravdy*, příznačnému pro občanské sporné řízení. Řada autorů v tom spatřuje trend, kladoucí si za cíl nalézt namísto materiální pravdy toliko „*soudní pravdu*“ (*justizielle Wahrheit*)⁹ nebo „*procedurální spravedlnost*“ (*Verfahrensgerechtigkeit, procedural justice* ve smyslu teorie Johna Rawlse¹⁰).

Z různých forem odklonů vzbuzují největší rozpaky dohody o vině a trestu, přenášené na evropský kontinent pod vlivem institutů anglosaského procesu (*plea bargaining, guilty plea*).

Takové směřování evropského kontinentálního trestního procesu pokládám, ve shodě se Schünemannem¹¹, za principiálně nesprávné – riziko naprosté deformace trestního řízení a nespravedlivého výsledku je při tomto modelu mimořádně vysoké a je neospravedlnitelné pochybnými výhodami, které konsenzuální řízení nabízí.¹²

Zdá se, že novou nebezpečnou dimenzi do diskuze o podobě „postmoderního“ trestního práva vnesly tragické teroristické události z 11. září 2001 a následné teroristické útoky, pokračující až do dnešní doby. Pod jejich vlivem se začalo otevřeně prosazovat přesvědčení, že „klasické“ trestní právo hmotné a procesní je nepoužitelné pro potírání terorismu a jiných podobně katastrofických událostí. I tak zásadní stoupenec idejí právního státu, jako je bývalý soudce německého Spolkového ústavního soudu Winfried Hassemer, soudí, že realita dnešní *společnosti rizika*, závažnost dnešního ohrožení a strach lidí z nejisté budoucnosti jsou tak veliké, že nelze zabránit tomu, aby nepokračovala již nastoupená přeměna reaktivního trestního práva v „*právo odvracející nebezpečí*“ (*Gefahrenabwehrrecht*). Tento trend, říká Hassemer, je odpovědí na normativní desorientaci, na strach ze zločinu a na požadavky po kontrole rizika. Příliš povzbudivě nevyznívá jeho závěr, že ani tehdy, pokud by tato nová orientace trestního práva na poskytování bezpečnosti došla naplnění, nemůže trestní právo stejně

⁶ KAISER, G. Moderne und postmoderne Kriminalpolitik. In ARNOLD, J. et al. (Hrsg.) *Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser*. München: C. H. Beck, 2005, s. 1367.

⁷ Viz např. BUSCH, H. Die Debatte um Organisierte Kriminalität in der BRD. *Bürgerrechte & Polizei*, 39, 1992, s. 6–15; NEUMANN, U. Zum Entwurf eines Verbrechensbekämpfungsgesetzes. *Strafverteidiger*, č. 5, 1994, s. 273–276; HASSEMER, W. Warum man den „Großen Lauschangriff“ nicht führen sollte. *Deutsche Richterzeitung*, č. 9, 1992, s. 357–358; HASSEMER, W. Aktuelle Perspektiven der Kriminalpolitik. *Strafverteidiger*, č. 6, 1994, s. 333–337; FROMMEL, M. Zum Abbau der Bürgerrechte in der Strafprozessreform der Bundesrepublik Deutschland. *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, č. 3–4, 1990, s. 279–286.

⁸ Blíže k tomu viz MUSIL, J. *Některé prostředky trestního práva procesního a policejního práva v boji proti organizované kriminalitě v mezinárodním srovnání*. Praha: Policejní akademie ČR, 1995; KARABEC, Z., MUSIL, J. *Účinnost právních prostředků proti organizovanému zločinu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.

⁹ DUTTGE, G. Möglichkeiten eines Konsensualprozesses nach deutschem Strafprozeßrecht. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, č. 3. 2003, s. 544.

¹⁰ K pojmu procedurální spravedlnosti viz RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 61 a násl.

¹¹ SCHÜNEMANN, B. Die Absprachen im Strafverfahren. In HANACK, E.-W. [Hrsg.] *Festschrift für Peter Rieß*. Berlin: de Gruyter, 2002, s. 535.

¹² Blíže viz MUSIL, J. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*, č. 1, 2008, s. 3–25.

bezpečnost poskytnout – nezbyvá nám tedy nic jiného, než „žít s rizikem“.¹³

Někteří autoři však jdou ještě dále a jako výraz silné skepse nad možnostmi právního státu vést boj proti terorismu současnými legálními prostředky tvrdí, že soudobé trestní právo je třeba nahradit nějakým jiným, specifickým právem, „šitým na míru“ terorismu. Tak se před několika lety zrodila nová koncepce tzv. trestního práva určeného pro nepřátele („nepřátelské trestní právo“, „*Feindstrafrecht*“)¹⁴. Za objevitele a propagátora tohoto pojmu je pokládán bonnský profesor trestního práva a právní filosofie Günther Jakobs¹⁵, který se mu snaží dodat filozofické a kriminologické zdůvodnění.

Stoupenci koncepce nepřátelského trestního práva prozatím nepředložili žádné konkrétní představy o legislativní podobě zamýšlených právních institutů. Z jejich obecných vyjádření se však dá odvodit, jak by asi taková právní úprava měla vypadat: V hmotném právu to mají být drakonické tresty, zbavené jakékoli závislosti na míře viny, dále pak ochranná opatření v podobě časově neomezené detence. V procesním právu by to mělo být suspendování presumpce nevin, neomezené trvání vazby, příslušnost vojenských soudů i pro civilisty, přípustnost některých druhů nátlaku na podezřelé, případně i „měkkých“ forem mučení. Zdá se, že praxe některých států již začala postupovat způsobem, který Jakobs naznačuje – o tom svědčí např. praxe tzv. *torture light* nebo *torture via detention*, užívaná zpravodajskými službami a vojenskými složkami USA na extraterritoriálním území (Guantánamo, Abu Ghraib); americká administrativa užívá pro nový typ nebezpečných pachatelů, u nichž by se snad mohly tyto „novátorské“ metody vyšetřování používat, termín *unlawful enemy combatant*.¹⁶

Nutno konstatovat, že Günther Jakobs, který je jinak velmi uznávaným představitelem vědy trestního práva a právním filozofem, se s těmito svými závěry a názory dostal, alespoň v prostředí evropské trestněprávní nauky, do izolace, a vyvolal ostré odmítavé reakce. Lze však předpokládat, že podobné diskuze ani v budoucnosti neutichnou.

Domnívám se, že značná rizika pro budoucnost trestního procesu by se mohla skrývat v koncepcích, které zvažují snížení role státu při zajišťování bezpečnosti občanů a při kontrole a potírání kriminality. Pod vlivem triumfálního tažení neoliberalismu se i v oblasti kontroly kriminality začaly silně prosazovat ekonomické aspekty, které by prý mohly být aplikovány do oblasti trestní legislativy a do činnosti policie, justice a vězeňství. Tyto státní orgány jsou stále více posuzovány jako ekonomické subjekty, podrobené pravidlům „kultury managementu“ a ekonomické a technické korektnosti (*technocorrection*)¹⁷. Při kontrole kriminality jak v legislativě, tak v policii, justici a vězeňství se prosazuje jako jedno z nejdůležitějších kritérií tzv. bilancování nákladů a zisků (*cost-benefits approach*).

Nesporným trendem posledních desetiletí je *privatizace bezpečnosti*. To, co dříve bylo pokládáno za výhradní doménu státu, je ve stále větším rozsahu předáváno soukromým subjektům jako předmět podnikání. Největšího rozsahu dosáhl tento trend v oblasti soukromých bezpečnostních služeb¹⁸ a vězeňství, nicméně se lze setkat se známkami jeho pronikání i do justice a do trestního řízení jako celku.¹⁹

5. Klopýtavý rozběh trestněprocesní reformy v České republice

Platný český trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním) byl nesčetněkrát novelizován a od doby svého vzniku byl v mnoha ohledech zásadně změněn.

Podstatné reformní změny přinesly zejména tyto novely:

- zák. č. 57/1965 Sb. (zavedl dvě formy přípravného řízení – vyhledávání a vyšetřování, nově vymezil postavení prokurátora, rozšířil práva obhajoby);

¹³ HASSEMER, W. Sicherheit durch Strafrecht. *Höchststrichterlichen Rechtsprechung im Strafrecht – HRR. Heft*, č. 4, 2006, s. 143 (<http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/06-04/index.php?seite=6>)

¹⁴ Blíže viz MUSIL, J. Trestní právo určené pro nepřátele. In MIKULE, V., SUCHÁNEK, R. (eds.) *Pocta Zdeňku Jičínskému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 244–256.

¹⁵ JAKOBS, G. Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 97 (1985), s. 751–785; JAKOBS, G. Selbstverständnis der Strafrechtswissenschaft (Kommentar). In ESER, A., BURKHARDT, B. (HRSG.) *Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor der Jahrtausendwende*. München: C. H. Beck, 2000, s. 47–56; JAKOBS, G. Terroristen als Personen im Recht? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 117 (2006), No. 4, s. 839–851; JAKOBS, G. Bürgerstrafrecht und Feindstrafrecht. *Höchststrichterlichen Rechtsprechung im Strafrecht – HRR. Heft* 3, 2004, s. 88–95.

¹⁶ BRUHA, T. Folter und Völkerrecht. *Das Parlament. Beilage Aus Politik und Zeitgeschichte*, Nr. 36 / 4. 9. 2006. <http://www.das-parlament.de/2006/36/Beilage/003.html>; BIELEFELDT, H. Zur Unvereinbarkeit von Folter und Rechtsstaatlichkeit. *Das Parlament. Beilage Aus Politik und Zeitgeschichte*, Nr. 36 / 4. 9. 2006. <http://www.das-parlament.de/2006/36/Beilage/001.html>; NOWAK, M. Das System Guantánamo. *Das Parlament. Beilage Aus Politik und Zeitgeschichte*, Nr. 36. 4. 9. 2006. <http://www.das-parlament.de/2006/36/Beilage/004.html>.

¹⁷ Srov. COYLE, A. Technocorrections. A vision of the post-modern prison. *Prison Service Journal*, 134 (2001), s. 2–4.

¹⁸ Viz GLAVIC, J. (Hrsg.) *Handbuch des privaten Sicherheitsgewerbes*. Stuttgart: Boorberg, 1995; PITSCHAS, R., STÖBER, R. (Hrsg.) *Quo vadis Sicherheitsgewerberecht?* Köln: Heymann, 1998; PITSCHAS, R. *Polizei und Sicherheitsgewerbe: Rechtsgutachten zu verfassungs- und verwaltungsrechtlichen Aspekten der Aufgabenverteilung zwischen Polizei und privaten Sicherheitsunternehmen*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 2000.

¹⁹ PIPEK, J. Oficiální nebo dalekosáhlé privatizované trestní řízení. *Právník*, (139), č. 12, 2000, s. 1144–1181; SACK, F. Ökonomisierungsprozesse in der Kriminalpolitik. Machtlogik für staatliche Strafen? In REINDL, R. (Hrsg.) *Effektivität, Effizienz und Ethik in der Straffälligenhilfe und Kriminalpolitik*. 1998, s. 87–110.

- zák. č. 149/1969 Sb. (novela trestního řádu upravila postup při objasňování a soudním pojednávání přečinů, zavedených zákonem č. 150/1969 Sb.; bylo upraveno řízení před samosoudcem);
- zák. č. 178/1990 Sb. (rozšířil práva obviněného a obhájce, poprvé zákonem upravil odposlech telefonů, výslovně zakázal použití důkazů získaných nezákonným donucením, upravil souhlas poškozeného k zahájení trestního stíhání);
- zák. č. 558/1991 Sb. (přenesl oprávnění k provádění nejzávažnějších zásahů do občanských práv v přípravném řízení, jako je vzetí do vazby, nařízení domovní prohlídky apod., z prokurátora na soud);
- zák. č. 292/1993 Sb. (zrušil vyhledávání jako formu přípravného řízení, zavedl podmíněné zastavení trestního stíhání, zavedl trestní příkaz);
- zák. č. 152/1995 Sb. (nově upravil institut tzv. anonymního svědka, umožnil dočasně odložit trestní stíhání, upravil institut narovnání a výkon trestu obecně prospěšných prací);
- zák. č. 265/2001 Sb.; tato tzv. *velká novela z roku 2001* přinesla velké množství radikálních změn, z nichž pouze heslovitě zmíníme nejdůležitější úpravy:
  - bylo podstatně zreformováno přípravné řízení s cílem omezit v něm rozsah procesního dokazování a umožnit jednodušší podchycení shromážděných informací;
  - zanikl samostatný procesní subjekt vyšetřovatele, jehož úkoly převzal policejní orgán;
  - v přípravném řízení i v postupu před zahájením trestního stíhání bylo posíleno postavení státního zástupce;
  - ve snaze zjednodušit a urychlit trestní řízení byly více diferencovány různé formy řízení (zavedeno zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem);
  - byly zpřísněny podmínky pro vzetí do vazby a nově upraveny lhůty trvání vazby;
  - do trestního řádu byly inkorporovány operativně pátrací prostředky, jejichž výsledky mohou být za splnění zákonných podmínek použity jako důkaz;
  - byly posíleny kontradiktorní rysy dokazování, procesním stranám byla poskytnuta širší možnost vyhledávat a provádět důkazy;
  - byl rozšířen katalog výslovně upravených důkazních prostředků (o konfrontaci, rekonstrukci, vyšetřovací pokus, rekonstrukci, prověrku na místě), podstatně byla změněna úprava znaleckého dokazování;
  - byl zaveden nový mimořádný opravný prostředek dovolání.
- zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (zákon upravuje jak otázky trestního práva hmotného, tak procesního);
- zák. č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů
- zák. č. 539/2004 Sb. (změnil celou hlavu dvacátou pátou trestního řádu o právním styku s cizinou).
- zák. č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (v části čtvrté obsahuje zvláštní ustanovení o řízení proti právnickým osobám).
Je možno obecně konstatovat, že vývojem legislativní úpravy, zejména novelizacemi po roce 1989, bylo v českém trestním procesu dosaženo vysoké úrovně ochrany lidských práv, která odpovídá mezinárodním úmluvám a standardům obvyklým ve vyspělých zahraničních zemích.
Přesto však jak v nauce, tak na politické úrovni je opakovaně vyslovován názor, že je třeba vypracovat nový trestněprocesní kodex. Řada autorů opakovaně poukazuje na obtíže vzniklé tím, že současně s novým trestním zákoníkem (zákon č. 40/2009 Sb.) nebyl přijat též nový trestní řád.²⁰
Od roku 1990 bylo ustaveno již několik rekonfiguračních komisí, nejprve při Legislativní radě vlády, poté při Ministerstvu spravedlnosti, které připravily několik variant legislativních záměrů nového trestního řádu, žádná z nich se však nedočkala realizace. Posledním takovým zveřejněným počinem je „Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním“ z prosince 2007, vyvěšený na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti²¹ a předložený vládě k projednání. Ani tento legislativní záměr však nebyl uskutečněn. Soudě z toho, že ministr spravedlnosti ustavil v roce 2014 další komisi pro nový trestní řád²², která byla krátce nato personálně obměněna, lze pokládat za zcela jisté, že tyto práce již nemohou být dokončeny do konce volebního období současné Poslanecké sněmovny v roce 2017. Přijetí nového trestního řádu je tedy opět v nedohlednu.
Zmíňme zde nicméně alespoň zamýšlené konkrétní cíle připravovaného trestněprocesního kodexu, deklarované Ministerstvem spravedlnosti na webových stránkách v roce 2017:
  1. zrychlit trestní řízení ve všech jeho stádiích tak, aby bylo zajištěno provedení řízení až do vynesení konečného rozhodnutí v co nejkratší době,
  2. posílit význam stadia řízení před soudem na úkor přípravného řízení s přihlédnutím k požadavku, aby osoba, proti níž se trestní řízení vede, nebyla zjevně nedůvodně stíhána nebo nedůvodně stavěna před soud,
  3. výrazně zvýšit aktivitu procesních stran, neboť trestní řízení bude napříště kontradiktorní povahy,
  4. posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení,
  5. zavést procesní odpovědnost státního zástupce za neprovedení důkazů v potřebném rozsahu prokazujících vinu obžalovaného v řízení před soudem (i nadále

²⁰ Viz např. JELÍNEK, J. K pojmu trestného činu v novém trestním zákoníku. In JELÍNEK, J. (ed.) *O novém trestním zákoníku*. Praha: Leges, 2009, s. 20–21.

²¹ Viz <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&k=381&j=33&d=168724>.

²² Viz <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=6245&d=335147>.

však státní zástupce bude v trestním řízení zastupovat veřejný zájem),

6. náležitě chránit práva poškozeného, především umožnit účinný výkon jeho procesních práv pomocí soukromé nebo subsidiární žaloby a dosažení náhrady škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení, dále účinně chránit práva nezletilých poškozených a více chránit práva poškozených vybraných trestných činů zvláště zasahujících do jejich osobnostní integrity, zejména právo na soukromí a bezpečnost,
7. vytvořit úpravu opravného řízení zahrnujícího všechny typy opravných prostředků včetně stížnosti, rozšířit možnost autoremedury, v řízení o odvolání vyvážit prvky kasace a apelace a omezit možnost vrácení věci státnímu zástupci k došetření i možnost vrácení věci odvolacím soudem soudu prvního stupně, a to jen na případy nedostatečně objasněného skutkového stavu věci nebo závažná procesní pochybení,
8. v rámci mimořádných opravných prostředků pojmout stížnost pro porušení zákona tak, aby byla věcně součástí řízení o kasační stížnosti nebo o dovolání a rozšířit možnost podat návrh na obnovu řízení.
9. zavést možnost využití majetku, který připadl státu na základě majetkových trestů uložených v trestním řízení, ve prospěch obětí trestných činů (např. zřízení fondu pro uspokojování nároků poškozených, příp. ve prospěch subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů atd.).²³

²³ Viz <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

Domnívám se, že takto vymezené cíle rekodifikace jsou málo ambiciózní a nepřinášejí žádné podstatné novoty. Každopádně je jisté, že všechny tyto deklarované cíle a prostředky jejich řešení neprošly doposud potřebnou veřejnou diskuzí (včetně diskuze politické) a odbornou oponenturou. Tato trnitá cesta nás dosud čeká.

6. Facit

V tomto stručném příspěvku bylo možno toliko naznačit, že současný stav legislativní úpravy a praxe trestního procesu v České republice i v cizině není zdaleka ideální a že budoucí vývoj se neobejde bez podstatných změn a inovací. To zdaleka neplatí jen pro trestní právo, naopak se dá konstatovat, že celá dnešní doba je dobou neustálých a převratných změn. Tato cesta k budoucímu trestnímu procesu je otevřená a stále pokračuje. Zdá se, že česká odborná veřejnost, kriminální politika a legislativa si závažnost úkolů, jež nás očekávají, dosud dostatečně neuvědomily.

S dosavadním stavem reformy nemůžeme být spokojeni. Doposud nastolená témata postihují jen dílčí problémy, chybí prozatím celková vize toho, čeho chceme dosáhnout.

Bezpodmínečnou podmínkou úspěšné reformy musí být fundovaný výzkum a následná diskuze, kterou je třeba podnítit a cíleně pěstovat. Svou nezastupitelnou roli v tomto procesu musí sehrát právní teorie a akademická komunita.